

Den rysliga revolutionen i Bracksjö.¹

En pendang till den rysligt tillämnade i Stockholm den 17 December 1850.

*Man såg spöken mitt på dagen.
Folkets Röst.*

Ingress,

vilken ock kan passera för en rätt storståtlig prolog.

Revolutionen är allsmäktig. Revolutionen är ett öde, de styrandes öde.

Revolutionen är en slags statshistorisk **deus ex machina**, den folken på egen hand måste göra sig, när de ej på annat sätt få deras historia att gå ihop med den förnuftsensliga samhällsutvecklingen.

Revolutionen går i våra dagar på i sjumilastövlar, så att vi knappast hinna läsa tidningsreferaten om en revolution, förr än en annan redan utbrutit.

Reaktionen drager väl i hast sina broderade tofflor på, för att förfölja den ostyrige vildbatingen. Men kunna väl i längden de reaktionära tofflorna gå i kapp med de revolutionära sjumilastövlarna?

År 1848 och även till en del åren 1849 och 1850 ha ju tillsammans en ganska lysande revolutionsrepertoar att bjuda på.

Ni vet hur här såg ut i världen i de dagarne före Februari 1848. Minns ni hur beskedliga och medgörliga vi då voro, hur vi utan särdeles knyst läto våra furstar trampa oss under fötterna, och tackade till för den äran, de därigenom gjorde oss, hur vi hurrade oss till lungsot, var gång en nådig kung blott nedlät sig att nicka åt oss från sina fönster?

Allt var lugnt, allt var underdånigt. Reaktionen drömde redan om en evig fred – förstår sig, en fred med stridsrustade arméer.

Men reaktionen spår och demokratien rår. Inom kort fick, som skalden säger, "hela världen en annor färg". Molnen skockade sig och urladdade krossande blixtrar, men ur de molnen frambröt en morgonrodnad över jorden, en morgonrodnad flammande i – rött.

Snabbare än örnen, snabbare än ånglokomotiven ... från land till land ... flög revolutionens ande, över allt lämnande spår efter sig ... här en kullfallen tron, där en krossad adelssköld, här en avbruten kräkla, där ett raserat mammonstempel. Ack! det hände många förunderliga saker de åren.

Revolutionens fana höjdes till och med både i himlen och på jorden.

¹ "Den rysliga revolutionen i Bracksjö" trycktes som följetong i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 30.1, 31.1, 3.2, 4.2 och 5.2.1851. Den avtrycktes också i *Norrlandspostens* följetong 6.3, 10.3, 17.3, 24.3 och 27.3.1851. Jag har moderniserat stavningen men behållit verbens pluralformer. Jag har också lagt till några ordförklaringar i noter

Jag säger i himlen ... ty själva "det himmelska rikets innevånare", som troligen länge gått och skämts över sin kinesiska konservatism, däri de veta sig överträffade av de svenska Palmbladisterna², ha ju nu långtomsider börjat upptäcka, att Hans Kinesiska Majestät, himmelens son, solens broder och köttslig kusin till åtskilliga större och mindre planeter etc. etc., i själva verket lika litet saknar fläckar, som högst densammes höge herr broder solen. Därför ha de gjort, som annat förnuftigt folk i samma kasus, de ha proklamerat revolutionen. Leve kineserna!³

Själva det svenska folket, det tröga men "för storverk fallna" svenska folket, kan från dessa senaste åren skryta av stora, världsomskakande revolutioner, revolutioner som minsann icke varit att narras med.

Allas vår förträfflige *Onkel*, den gamle *Adam*, har någon gång lämnat oss en träffande skildring av en äkta *svensk* revolution, jag menar den i Skräköping.⁴ Men ni skall ej tro, att den är den enda Skräköpingsrevolution i Sverige. Nej, känner ni endast en, så känner ni dem alla.

Vem tänker ej med en viss rysning på de odödliga Marsdagarna 1848, då kung Oscars makt vacklade i sina innersta grundvalar för de upproriska hurraskrålen av ett eller ett par tjog skrikhalsar på Stockholms gator, på den minnesvärda revolutionen i Göteborg samma år, då det hjältemodiga folket *tillämnat* ett förfärligt "Ned med Löfwenhjelm!", på de fruktansvärda Decembrisörerna av år 1850, vilkas fasaväckande revolution blott hade ett fel, det att – aldrig bli av?

Dessa händelser skola evigt leva i ett frejdstort minne till efterkommandes *be* – jag ville säga – *förundran*. ...

Hr ärkebiskopen har rätt. Det går en oro genom tiden.⁵ Revolutionen har nu även uppflammat i Bracksjö, i det oskyldiga, rojalistiska Bracksjö.

Till vapen, ni tappra krigare, ni konungamaktens *enda* stöd på jorden, ni tronens och altarets försvarare! Till vapen! Den *fosterländska* Pontecorviska dynastien svävar i den gräsligaste fara. Endast era bajonetter förmå avvärja de tallösa farligheterna från dess tron.

Se! Fanor svaja, barrikader uppkastas, lågor stiga högt mot skyn.

Hör! Gevärseld smattrar, sånger ljuda, hurrarop skalla.

Bracksjömassorna storma ohejdat fram mot den lilla stadens hjärta. Vem kan hindra de oövervinnligas steg? Endast en Gud eller – en soldat.

² Vilhelm Fredrik Palmblad (1788-1852), författare, förläggare, akademiker (professor i grekiska) och tidningsman, 1847-51 redaktör för tidningen *Tiden*, de konservativas huvudorgan.

³ Syftar på det s. k. Taipingupproret, som bröt ut 1850; Jönköpingsbladet rapporterar 21.12 om insurgenternas framgångar. Upproret ledde till ett inbördeskrig som pågick till 1864 och krävde minst 15-20 miljoner människoliv (Wikipedia).

⁴ Onkel Adam: pseudonym för författaren Carl Anton Wetterbergh (1804-1889). Onkeln debuterade i Aftonbladet 1841 med en serie "Genremålningar" från just Skräköping; del sju handlar om en "revolution". Genremålningarna kom 1842 ut även i bokform och etablerade Skräköping som typen för en inskränkt landsortsstad (Wetterbergh var regementsläkare i Östersund).

⁵ Yttrande av ärkebiskop Carl Fredrik af Wingård (1781-1851).

Men upprorsmännen i Bracksjö ha säkert ingen religion, de tänka nu varken på Gud eller soldater. De blott marschera på i slutna leder.

*Ça ira! Ça ira!*⁶

1.

Sammanväring upptäckt. Rysliga detaljer (barrikader, krut, konspiration, konunga-avrättning, röd republikanism, mord och brand). Den förmente huvudmannen häktad. Byxängest inom magistraten.

Tremblez! – vos projets parricides
vont enfin recevoir leur prix.
La Marseillaise.

Gud vete, hur en revolution kunnat komma i fråga i Bracksjö. Ett mera laglydigt och konungskt folk än Bracksjöfolket finnes väl knappast i världen.

Vore jag riksdagsman skulle min första motion bli om uppstoppandet på statens bekostnad av en eller annan avliden Bracksjöbo. Denne borde så skickas till Kongl. museum i Stockholm, på det världen efter några hundra år, då inga rojalister mer finnas, måtte få ett ungefärligt begrepp om, huru en riktig rojalist sett ut.

Någon författare har (med vad reson, det lämnar jag därhän) benämnt svenskarna "Nordens fransmän" – jag däremot skulle vilja kalla Bracksjöborna "Sveriges ryssar".

Kan ni föreställa er, dessa underdåniga undersåtar tro ännu (1851) på en konungamakt med Guds Nåde, på välsignelsen av en "landsfaderlig" styrelse, på en regeringens ofelbarhet och på många andra de otroligaste saker under solen. Ack, vilka naturmänniskor!

Och ändå – o tempora! o mores! – ändå hann revolutionen även hit till detta av menlösa borgare och idylliska svin befolkade trähus-arkadien.

Än i denna dag vet väl ingen i Bracksjö med bestämdhet, om där i själva verket varit någon revolution eller icke. Och när man frågar någon av stadens innevånare, vad han tänker om deras sista revolution, skakar han med ett tvivelaktigt leende på huvudet och viskar en i örat:

- Hm, hm ... vet vad jag vet ... ett rasande löjligt missförstånd ... skuggrädsla ... blint alarm ... hm, hm ... vet vad jag vet.

Men Borgmästare och Råd hava officiellt förklarat, att revolutionen ägt rum. Och sådana auktoriteter som Borgmästare och Råd måste vi som goda barn tro.

Vad man emellertid med fullt historisk visshet vet, är att en slags sammansväring varit vitt utgrenad i staden. Blomman av Bracksjös ungdom hade nämligen helt nyss, på frimurarevis, bildat ett hemligt sällskap inom sig, med det *toujour*⁷ namnet "*Rustibus Sällskapet*."

Ni finner lätt på titeln, att detta oskyldiga sällskap för gamman och dryckjom ej gärna kunnat ha till mål konungamaktens och det beståendes omstörtande eller ens national-representationens ombildning.

⁶ *Ça ira* ("det skall gå"), fransk revolutionsvisa, vars andra rad uppmanar "till lyktstolpen med aristokraterna!".

⁷ *toujour(s)*: glad, trevlig, lättsam (Svenska akademins ordbok)

Medlemmarna av Rustibus-sällskapet voro tvärtom nu som bäst sysselsatta med de lovvärda tillredelserna till en storartad surpris för stadens hr borgmästare, på hans födelsedag, vilken skulle inträffa den 17 December sistlidna år.

Det var en ominös dag de valt för sin tillställning. – Just samma dag, på vilken de olydiga Stockholmarne gjorde vår nådiga regering den oangenäma surprisen att ... ej störa ordningen och lugnet – och ni skall snart få se vilka vådliga följder en, om än så välment, surpris stundom har med sig, helst när den beredes åt – höga vederbörande.

*

Medlemmarna av Bracksjös vällovliga magistrat sutto den 16 December kl. 10 på f. m. som vanligt på sina sessionsrum.

Några av de välvise togo sig, i väntan på borgmästarens ankomst sin vanliga ämbetslur. Andra av dem, mera *näsvisa* än *välvisa*, snusade för att fördriva tiden.

Långt omsider kom hr borgmästaren. Men hurudan? Jo skälvande som om han gått på resårer och blekare än själva hans okristligt höga "fadermördare".

- Mina herrar, - pustade han, i det han satte sig och antog en mäkta viktig min – det är min plikt att underrätta er, det vår stad, våra liv och hela fäderneslandet är hotat av den rysligaste fara.

Nu var det rådmännens tur att skälva och blekna.

- Var står på? vad står på? – spordes det ångestfullt dombordet omkring.
- Jo, mina herrar och ämbetsbröder, ingenting mer och ingenting mindre än en revolution.
- En revolution! – skreko alla rådmännen med en mun. Och en rysning genomflög liksom elektriskt hela den vällovl. magistraten.
- Men det är jag – tillade borgmästaren stolt – det är jag, som upptäckt den landsförrådiska sammansvärjningen. Se här planen. Jag fann den just nu genom en egen försynens skickelse, på gatan, så att jag ännu knappast hunnit att genomögnä mer än de första raderna.
- Låt oss höra! Låt oss höra!
- Ja här ska herrarna få höra, vilka avskyvärda planer de bovarna sammansmitt.

Hr borgmästaren ansåg emellertid lämpligt att först såsom en passande förberedelse taga sig en pris snus, och drog därefter upp sin stora ostindiska silkesnäsduk i avsikt att putsa näsan. Mellan dessa tvenne högviktiga ceremonier, vilka alltid verkställdes med den långsamhet, ämbetets värdighet fordrade, har jag god tid att presentera hr borgmästarens person för de läsare, som ej förr haft den lyckan att göra hans intressanta bekantskap.

Borgmästare Josef Frans Brackander⁸ tillhörde på en gång börsaristokratiens, bildningens och förmögenhetens aktningvärda kategorier – börsaristokratiens genom sin dotter, som

⁸ Borgmästaren heter, egendomligt nog, inledningsvis "Josef Frans Brackander" men senare "Frans Josef Brackander". Ett bärande element i berättelsen är att hans initialer skall kunna tolkas som den franska revolutionens motto "frihet, jämlikhet, broderskap" (som man, så länge borgmästaren heter "Josef Frans", får

var gift med en avsigkommen baron, bildningens genom sitt borgmästerliga ämbete, det han, Gud vete huru, erhållit genom en H. Maj:ts kammartjänarens *bona officia*⁹, och förmögenhetens genom en vinst på Kgl. lotteriet i Köpenhamn, vilken plötsligt och utan någon hans egen förskyllan eller värdighet från en fattig stackare gjort honom till en rik man.

Man kan ej säga att borgmästare Brackander var mera impopulär än vanligtvis borgmästare äro – men han hyste icke desmindre än alldeles faslig fruktan för ... *vädergift*.¹⁰

Kanhända är detta en svaghet, gemensam för de flesta auktoriteter i Sverige? Kanhända! Vem vet?

Nog av, upptäckten av den hotande revolutionen hade förorsakat hr borgmästaren stor förskräckelse. Men såsom en klok och förutseende man, visste han dock att, oaktat sin rädsla, beräkna de möjliga fördelarna av själva olyckan.

- Här är mycket att förlora – så filosoferade han för [sig] själv – men här är också *något* att vinna. De stora och de små tidningarne skola genast meddela vidlyftiga referater om den stora revolutionen i Bracksjö. Redan däri ligger något rätt pikant ... Sedan skall det heta, att borgmästare Brackander, den energiske Josef Frans Brackander, varit Bracksjös och statens räddare ... kuvat revolutionen med egen livsfara och så vidare ... Och så får H. Maj:t själv höra talas om mig ... ha, ha ... ja det är bestämt, Vasastjärnan kan inte gå förbi mig den här gången ... hm, hm, en indräktig domsaga vore ej heller ur vägen ... vore åtminstone den minsta belöning man kunde ge mig för så stora tjänster. Hm, hm.

Hr borgmästaren uppvecklade nu gravitetiskt det på flera ställen sönderrivna och oläsliga revolutionsplakatet. Skrivaren tillsades att hålla sig färdig att föra protokollet, vilket med det första skulle skickas upp till landshövdinge-ämbetet. Dörrarne till sessionsrummet stängdes för allmänheten.

De välwise lutade sina kloka huvuden tillsamman över dombordet och höllo andan lika mycket av förskräckelse som nyfikenhet.

Hr borgmästaren satte glasögonen på näsan och började uppläsningen:

”Cirkulär”
”till medlemmarne av R (borta)* S (borta)*

(* ”Borta” betecknar de sönderrivna eller eljest oläsliga ställena i cirkuläret.)

- Skrivare – befallde borgmästaren – skriv att revolutionen tillställts av ett Reform-Sällskap i Bracksjö. R. S. kan helt visst aldrig betyda något annat.

ändra till ”jämlighet, frihet, broderskap”). Enda förklaringen jag kan komma på är att den följetongsansvarige på tidningen petat i texten för att undvika förolämpning av främmande statsöverhuvud, men att denna censurering upphävts i de senare avsnitten.

⁹ *Bona officia*: ”välvilliga tjänster”.

¹⁰ *Svenska akademiens ordbok* har nu passerat ”väder”, men sammansättningen ”vädergift” har man missat. Jag har tittat på användningen i 1800-talets press och tror att ordet ursprungligen betydde ”luftburen smitta” (Post och Inrikes Tidningar 3.4.1850), men att det även metaforiskt användes för spridning av subversiva åsikter (Aftonbladet 16.7.1838, Norrlandsposten 7.3.1850). Ordet har en frekvenstopp 1850, vilket kan bero på den då pågående koleraepidemin.

- Jo förlåt mig – invände en rådman – det kan ju lika så väl betyda Revolutions-Sällskapet eller till och med Rövar-Sällskapet.
- Bah! – replikerade borgmästaren – namnet gör ingenting till saken. Ett Reform-Sällskap, ett Revolutions-Sällskap och ett Rövar-Sällskap komma alldeles på ett ut. Det är klart som dagen. Men jag fortsätter:

”Allt bör vara färdigt tills (borta)”

”De trettio skola efter avtal under natten i all tysthet sammanträda utanför staden vid (borta).”

”Bittida i dag gryningen marchera vi in i staden med utslagna fanor och brinnande facklor.”

”Sedan (borta) är avsjungen och (borta).”

- Skriv, att de upproriska ämnat sjunga marseljäsen.

”Bemäktiga vi oss borgmästaren och föra honom till (borta).”

- Store Gud! de vilja mörda mig. Ack, jag olyckligaste av borgmästare! Mitt liv är nu icke värt en assurancespolis¹¹ engång. Skriv att man tillärnat ett mordiskt anfall på stadens förnämste magistratperson och beslutat föra honom till ... till ... ja ni kan gärna skriva ”till schavotten”, ty det är utan tvivel de skurkarnas mening. Men vidare:

”Alla deltagarna skola bära röda band i knapphållet.”

- Skriv, att de upproriska vilja proklamera röda republiken.

”Gevär medtagas, likaledes erforderligt krutförråd till begagnande utanför borgmästarens hus vid (borta)”

- Sådana gudlösa bovar! ... Skriv, att man velat spränga borgmästarens hus i luften.

”Raketerna få för ingen del glömmas.”

- Skriv, att kongrevska raketer¹² varit bestämda att inkastas i den värnlösa, obefästade staden.

”Bräder, stänger och andra nödiga materialer böra natten före f (borta) dagen”

- f... f... frihetsdagen ... nu har jag det. Jo den frihetsdagen skall bli en annan *fdag* för er upprorsmakare, det skall bli en f... f... fysiljeringsdag.

”föras till staden och så tyst som möjligt uppsättas på torget.”

- Skriv att man tänkt uppkasta barrikader på torget.

¹¹ *Assurans-polis*: försäkringsbrev (Svenska akademiens ordbok)

¹² *Kongrevska raketer*: brandraketer för användning i krig. Namnet efter William Congrave, som 1806 introducerade vapnet i Europa. Se Nordisk familjebok, första upplagan, ”Krigsraket”

”Kort före vår inmarsch skola tvenne utskickade smyga sig in i staden och antända den (borta).”

- Hu! vilken djävulsk nedrighet!
- Vilken nedrighet! – upprepade rådmännens bävande eko.

Skrivaren kunde knappast hålla handen om pennan, så darrade den.

Hr borgmästaren fortsatte:

- Skriv, att revolutionärerna ha föresatt sig, att tända eld på staden. Här är en hel rad borta, men vid slutet står dessa högförrådiska ord, ovärdiga en svensk man:

”Utropas han med ett tre gånger upprepat hurra till dagens konung.”

- Skriv, att man förehar det brottsliga dådet att avrätta landets laglige regent, H. M:t konung Oskar och i stället välja en ny konung.

”Samlingstiden är kl. (borta) och lösen J. F. B.!

- Skriv, att deras lösen är Jämlikhet, Frihet, Broderlighet.

”Lustige bröder, minnens den ed I svuren vid den invigda bålen i Bacchi namn, och infinnen er på utsatt tid.”

- Skriv, att de upproriska avsvurit den rena Evangeliskt-Lutherska läran, att de övergått till hedendomen och dyrka avguden Bachus. – Min Gud, vilka gudlösa avfall här inträffa i våra kristendomsfientliga tider.
- Det är nedrigt! Det är avskyvärt! Det är högförräderi! – sådana voro de växlande exklamationer, som nu vid berättelsens slut uttryckte de välvisas gränslösa harm och fasa över den förmenta revolutionsplanen.
- Kors! – avbröt sig hr borgmästaren mitt i en kötted, – vi har så när glömt att se efter det undertecknande namnet ... vad? Ser jag rätt? Men här står verkligen med stora bokstäver att läsa ... *H. Gökendahl* ... Gökendahl! Även du min Brutus! – utbrast borgmästaren, synbarligen frapperad av detta namn, med verkligen komisk pathos.
- Nej, det är då alldeles omöjligt, – utlät sig en av rådmännen. – Hr Gökendahl, vilken ni uppfostrat så gott som från barnsben, kan aldrig ha gjort sig skyldig till ett så otacksamt brott, helst som han i grund och botten är en rättskaffens rojalist.
- Åh-ja, hr rådmannen har rätt. Det är den andre Gökendahl, den satans rabulisten. Han är den sannskyldige, han och ingen annan.
- Bravo! – instämde rådmannen. – Han och ingen annan!

Ni bör nämligen veta, att i Bracksjö gävos tvenne herrar med namnet H. Gökendahl. Den ene, Hans Gökendahl, ordföranden i Rustibus-Sällskapet, och den, som undertecknat det ifrågavarande plakatet, var en borgmästarens släkting på långt håll och hade åtnjutit många välgärningar av denne.

Den andre, en Henrik Gökendahl, var en ung handlande, nyss ditflyttad från Stockholm, och för resten alldeles okunnig om det hedervärda Revolutions-Rustibus-Sällskapets görande och låtande.

Denne hr Gökendahl ansågs emellertid i Bracksjö för en ganska farlig individ. Han var känd för att hålla både Handelstidningen och Aftonbladet, var medlem i ett reformsällskap några mil från staden och hade omhänder försäljningen i Bracksjö av Folkets Röst.

Vad göres oss mera vittne behov? Man har väl haft mindre skäl än dessa att misstänka folk för upprorsmakeri.

Han låg dessutom i en brinnande process med hr borgmästaren, och denna omständighet förbättrade visst icke hans nuvarande sak.

Överläggning uppstod naturligtvis genast om arresterandet av en för det allmänna lugnet så vådlig person. Magistraten resolverade efter en kort diskussion i ämnet:

”Borgaren här i staden Henrik Gökendahl har att genast på vederbörlig kallelse, åtföljd av bevakning, sig inför stadens vällovl. rådhusrätt till hemligt förhör inställa, för att svara på emot honom gjorda anklagelser.

J. F. Brackander,
Borgmästare.

Svante Pennfäktare.”

Rådhusvaktmästaren erhöll det svåra uppdraget att verkställa denna arrestering. För säkerhetens skull, ity man hade att göra med en så högst förvägen revolutionär, beordrades stadens halva truppstyrka – tvenne stadssoldater – att såsom eskort ställa sig till rådhusvaktmästarens disposition.

Med stolta steg och martialiska later marcherade nu den lilla men modiga skaran gatan framåt, med sina bistra blickar injagande skräck hos alla fredliga vandrare. Cæsar hade ej kunnat tåga stoltare mot Pompejus och ej Donquixotte mot väderkvarnarna, än rådhusvaktmästaren tågade mot Henrik Gökendahl.

Vid denne senares salubod gjordes ett dundrande halt. Rådhusvaktmästaren skulle ensam gå in, men tillsade vakten att vid första nödrop ila till hans hjälp, ifall den där demokraten skulle få det infallet att vilja t. ex. sticka honom en dolk i halsen.

Hr Gökendahl stod emellertid i sin bod utan minsta mordtanke och fullkomligt okunnig om det Damokles-svärd, som under form av en stadssoldatsplit svävade över hans huvud – detta huvud, på vilket magistraten redan satt pris. Han bar ännu sin morgondräkt, röd nattrock och morgontofflor, då rådhusvaktmästaren med en ämbetsmans hela gravitet klev in.

- Vad befaller? – frågade hr Gökendahl, artig som alltid mot sina kunder. – En kardus tobak? Jag har Gefle vapen till er tjenst. Eller en kanna konjak? Hi, hi. Här är en sort, som riktigt river i strupen. Det är den sista kannan jag har kvar. Ni skall därför få den för rövarpris. Eller kanske det skall vara en stuv av den här tjocka vallmarn¹³? Köp den mans¹⁴, ni kan väl behöva till ett par nya byxor. Dem ni har på er kan man ju, skam till sägandes, se både sol och måne igenom.

¹³ Vallmar, ett grovt ylletyg.

¹⁴ Mans, 1) (i vissa trakter, vardagligt) för att beteckna att något är påkallat av situationen eller önskas av den talande, närmast tjänstgörande som fyllnadsord (Svenska akademiens ordbok), 2) ”gärna” (SAOB)

I stället för svar på detta vanvördiga tal, framräckte rådhusvaktmästaren triumferande magistratens arresteringsorder.

Hr Gökendahl genomläste den med största förvåning.

- Men – frågade han – vad är jag då anklagad för? Det borde stå i ordern, om den eljest skall vara laglig.
- Det skall herrn få veta inför rätten.

Hr Gökendahl visste intet ont med sig och beslöt därför att åtlyda kallelsen. Till den ändan klev han skyndsamt över disken, för att gå upp och kläda om sig.

Rådhusvaktmästaren, som såg denna manöver, tänkte att han nu skulle till att mörda honom. Detta var så mycket sannolikare som han, Gökendahl, tillfälligtvis hade bodsaxen i handen. Den värde stadstjänaren skrek därför av alla krafter: "Hjälp! Hjälp!" varvid enligt avtal de två stadssoldaterna inrusade med fällda gevär.

- I kongl. maj:ts och kronans namn! Grip den karlen! – befallde rådhusvaktmästaren.

Detta verkställdes också på minuten.

- Vad tusan djävlar – inföll nu hr Gökendahl, – edra hundsfottar¹⁵, får man inte gå upp och kläda sig?
- Nej! – svarade rådhusvaktmästaren, – jag har bestämda order att ögonblickligen med sträng bevakning död eller levande föra herrn till rådhuset.
- Detta är ett nedrigt våld, och jag lovar, att både borgmästare och råd skola dyrt få plikta för olaglig arrestering.

Rådhusvaktmästaren tackade i sitt hjärta Gud för det han nu varken var borgmästare eller råd och kommenderade: framåt marsch!

Och så fick hr Gökendahl vandra av mittigenom staden i nattrock och tofflor och i det genanta sällskapet av tvenne stadssoldater, vilken besynnerlig händelse försedde alla Bracksjös kaffecirklar – och deras antal voro legio – med tillräckligt samtalsämne för hela eftermiddagen.

2.

Rannsakning med huvudmannen. Upprorisk sinnesstämning i staden. Viktiga upptäckter gjorda. Utomordentliga försiktighetsmått vidtagna. Nationalgarde bildat i Bracksjö. Militär rekvirerad.

Tout est soldat pour vous combattre.
La Marseillaise.

Den anklagade själv kunde omöjligt vara räddare än hans egna domare, då han, den fruktade revolutionschefen, nu infördes inför deras dombord.

Hr borgmästaren kröp i första förskräckelsen under bordet, och man fick honom endast med möda att åter sätta sig upp.

¹⁵ *Hundsfott*, [egentligen de yttre könsdelarna på en hynda], ett (numera föga brukat) starkt nedsättande okvädingsord, använt till eller om en manlig individ, med den ungefärliga betydelsen kräk, usling, kanalje, lymmel, fähund (Svenska akademiens ordbok).

Det första han bemärkte var hr Gökendahls klädsel.

- Herre! – röt borgmästaren, på vilken rött gjorde samma verkan som på en ilsken tjur, – Tycker ni det passar att komma inför rätten i tofflor och nattrock, och det röd nattrock sedan ... Skrivare, anteckna att den anklagade är röd republikan.
- Det är hr borgmästarens eget fel; – försvarade sig den anklagade – jag bad rådhusvaktmästaren att få kläda om mig, men han tvingade mig att genast följa med.
- Det var hans skyldighet.
- Men det är också min rättighet att ställa vällovl. magistraten till laga ansvar för hemgång i min boning och olaglig arrestering. Och det skall jag ofördröjligen ...
- Tyst karl! – avbröt borgmästaren. – Våga inte att försvara er.

Hr borgmästaren hostade och började efter denna ingress förhöret.

- Anklagade, erkänner ni, att ert namn är Henrik Gökendahl?
- Ja, jag har inget skäl att skämmas för mitt ärliga namn.
- Var kom ni från, då ni anlände hit till Bracksjö?
- Från Stockholm.
- Ja-så, ni kommer från det revolutionära Stockholm. Skrivare, skriv att den anklagade huvudmannen utan tvivel är agent för någon demokratisk klubb i Stockholm... vad har ni för er här i staden?
- Affärer naturligtvis. Jag har redan lyckats bli hedrad med affärsförtroende av minst trettio aktningstvårda personer i staden och trakten däromkring. Men jag förstår ej vad alla dessa detaljer kunna röra rätten.
- Nå, ni skall nog få höra. (Till skrivaren:) Skriv att den anklagade själv erkänt sin förbindelse med de trettio upprorsmakarne och tillika sökt försvara sitt brottsliga beteende, i det han kallat de sammansvurna för aktningstvårda personer.
- Vad är det för nonsens? Har jag nämnt ett enda ord om uppror och sammansvärjning?
- Era egna ord har fällt er. Men hur är det, ni ämnar bereda ett visst nattligt möte. Hur hänger det tillsammans med den saken?
- Jo, det är helt enkelt; jag har till en av nätterna fått löfte om ett litet rendezvous av en vacker bondflicka. Jag får väl ej tro, att herrarne blivit avundsjuka över denna min lycka?
- Förhärdade brottsling! hur kan ni tala så fräckt? Vackra rendezvouer minsann, på vilka man kommer överens om att avsätta landets lagliga konung, att proklamera röda republikan, att tända eld på staden och mörda dess borgmästare!

Den anklagade stod i början vid denna hiskliga anklagelse i stum förvåning, med vidöppen mun och uppspärrade ögon.

- Gud bevara hr borgmästarens förstånd! Är jag verkligen anklagad för alla dessa gräsliga saker?
- Visserligen. Ni häpnar, samvetet slår er. Ni finner således att er skändliga plan är upptäckt. Vi ha tillochmed er upprorsproklamation i våra händer. Korteligen, ni är anklagad för högmålsbrott, såsom den där sökt anstifta uppror i landet.

Hr Gökendahl protesterade förgäves mot anklagelsen. Man skred till visitation av hans fickor, där man påträffade en fällkniv, en ask svavelstickor, ett rött band (förmodligen

begagnat som omslag kring någon cigarrbunt), en näsduk med Washingtons porträtt och ett häfte av Eugene Sues "Folkets mysterier". Vilka viktiga upptäckter!

Hr borgmästaren återtog nu med sträng ton:

- Anklagade, se där den dolk, ni ämnat stöta i mitt bröst ... se där den lilla ask, vilken i sig innesluter hela vår stads förstörelse ... se där det röda revolutionstecken, som skulle prytt ert bröst på upprorsdagen ... se där den upprorsmakaren och rabulisten Washington, vars efterföljare ni tänkt att bli ... se där den farliga bok, ur vilken ni hämtat era landsfördärliga läror. Allt detta är bevis nog ... Vaktmästare, bakbind händerna på den anklagade och kasta honom genast i "finkan".

På så sätt blev nu den hederlige hr Gökendahl med bakbundna händer förd till "finkan" för att där sällskapa med gräddan av Bracksjös alla tjuvar och skälmar.

*

För att inhämta upplysningar om sinnesstämningen i staden, befalldes emellertid rådhusvaktmästaren att begiva sig ut på spioneri.

Efter en god timma, inom vilken han, under den lovlige pretexten att uträtta magistratsuppdrag, funnit lämpligt att titta in på stadens samtliga krogar och restaurationer, företrädde han åter för rätten.

- Nå – frågade borgmästaren – min kära Larsson, vad har ni nu för upptäckter att meddela oss.
- Jo, hr borgmästare, det ser ganska betänkligt ut i staden, skall jag säga. Folket är missnöjt. Jag märkte ett par gånger hur åtskilliga personer på gatan viskade varandra något i örat.
- Det är säkert sammansvärjningar de uppgjort.
- Flera herrar stodo tillsammans här på torget; och jag hörde en av dem med hög röst säga: "Djävulen anamma, vi skola ej taga hatten av oss för själva kungen engång.

Upplysningsvis bör nämnas, att dessa herrar tillhörde Bracksjös hatt-icke-avtagnings-sällskap.

- Skriv – befallde borgmästaren den protokollförande – att på öppet torg blivit fällda vanvördeliga utlåtelse mot H. Maj:t konungen, vilka kunna hänföras under rubriken majestätsbrott.
- Jag gick in på en krog vid tullen och där var en hel hop arbetsfolk, som söpo alldeles okristligt.
- Skriv att penningar till brännvin blivit utdelade bland pöbeln, för att uppegga den till deltagande i revolutionen ... Har ni något vidare att upplysa?
- Ja, serra tre.¹⁶ Jag såg två lärgossar slåss på gatan om en butelj.
- Skriv att en större *emót* redan ägt rum i staden.
- Och det var sant, jag hörde att trettio unga herrar för ett par timmar sedan begivit sig ur staden.
- Vi äro förlorade. Revolutionärerna ha redan gått till mötesplatsen. Vad är nu att göra?

¹⁶ *Serra tre*: "bevars, minsann (bygdemålsfärgat)" (Svenska Akademiens Ordbok)

Vaktmästaren hade slutat sin berättelse. Men den viktigaste upptäckten han gjort, och vilken han visligen aktade sig att tala om, var att han funnit brännvinet i staden fullgradigt och välsmakande.

*

Sedan magistraten sålunda inhämtat tillräckliga upplysningar både om vad som skett och vad som icke skett, beslöt den att vidtaga de strängaste försiktighetsmått.

Tullarna tillbommades och vakt sattes vid dem. En kungörelse utfärdades, att stadens innevånare skulle hålla sig inom sina boningar efter klockan åtta varje afton, vilket ej väckte liten förundran hos de goda Bracksjöboarne. Revolutionsupptäckterna hölls dock mycket hemliga, på det ej sinnena skulle ännu mer uppretas, då man fått underrättelse att en revolution var i förväntan.

Bracksjös stående armé utgjordes blott av fyra man under rådhusvaktmästarens kommando. Att denna ej kunde ha annat vapen än harvärjan att sätta mot trettio handfasta revolutionärer, är ju begripligt.

Därför överenskommo vederbörande att i all tysthet organisera ett nationalgarde. Till den ändan kallades till rådstugukällaren följande personer: stadens två brandvakter, stads-trumslagaren, tornvaktaren, stadsprofossen, nattmannen och borgmästarens dräng. Se där Bracksjös tappra nationalgarde! Till deras anförare var bestämd en också närvarande gammal avskedad rotesoldat, vilken i brist på postmästareplats – högre militärers vanliga viloplats på gamla dagar – tagit sin reträtt till en smygkrog i Bracksjö.

Även stadsvakten med sin *general en chef*¹⁷, rådhusvaktmästaren, inmarscherade på källarsalen. Ett ankare brännvin och ett ankare öl uppslogos på magistratens bekostnad, och då det nya nationalgardet tycktes vara riktigt uppeldat av patriotism och – brännvin, uppsteg hr borgmästaren på ett konjaksfat och höll från denna eminenta talareplats följande tal, alltemellan åtföljt av stora gester och en talande mimik:

- Soldater och medborgare! – hr borgmästaren nämnde soldaterna först, ty han visste mycket väl, att soldater böra stå i det främsta rummet och medborgarna blott i det andra – Soldater och medborgare! Fäderneslandet och allas vår födelsestad är utsatt för den rysligaste fara. Revolutionens hydra har upprest sig även i vår fredliga stad. Vi veta ej vilken dag demokraterna, ” dessa mänsklighetens oförbätterliga fiender”, skola tåga in genom våra tullar. Vi skola då bliva mördade allesamman. Stadens styresmän skola hängas på lyktpålarne, våra små barn skola slaktas och skickas till Paris i fjärdingar. Barrikader skola stänga våra gator, våra hus skola nedbrännas, vår egendom och våra utmarker delas i lika lotter mellan revolutionärerna och – hören det och bäven – allt brännvin i staden skola de dricka ut till sista droppan.
- De ska’ så fan heller – avbröto åhörarne med ett sorl av ovilja.
- Männer av Bracksjö – återtog borgmästaren – fäderneslandet fästar sina blickar på er, av er väntar det hjälp i sin nöd. Upp därför till vapen! Dragen edra svärd för konung och fosterland, svärjen att lyckligt segra eller ärofyllt dö. Jag uppmanar er härmed att uppträda till ordningens och lugnets försvar. I eftermiddag och i natt skolen I här på

¹⁷ *General en chef* var en generalsgrad i den svenska armén under 1700-talet, närmast motsvarande fältmarskalk (Wikipedia).

källaren gratis få dricka så många skålar I viljen för stadens välgång och upprorsmakarnes undergång. Men i morgon bören I uppställa er utanför mitt hus och modigt avvakta fiendens ankomst. Hållen till dess hemligt allt vad jag sagt er. Ärans lager och er konungs och ert fäderneslands tacksamhet skola ljuvt belöna edra bedrifter. Leve konungen!

De hederliga nationalgardisterna hade väl av hela detta demostheniska vältalighetsprov ej förstått mer, än att något slags uppror skulle vara i fråga, att de skulle hålla vakt vid borgmästarens hus och få suppa gratis hela natten – men de instämde likväl av full hals i borgmästarens: "leve konungen!"

O! vilket rörande bevis på undersåtlig kärlek och trohet emot landets fader! detta "leve!" ur djupet av underdåniga brännvinsbasar.

Från rådhusvinden nedtogos flera rustningspersedlar till det nybildade nationalgardets armering. En fick en gammal rostig pamp¹⁸, en annan en flintbössa – utan lås, en annan en eldgaffel, en annan en knölpåk, en annan en sopkvast o. s. v.

Som denna kår egentligen blott var bestämd att bilda borgmästarens livvakt, skickades en kurir till närmaste stad, kring vilken tillfälligtvis en liten avdelning soldater lågo detacherade, att rekvirera ordentlig militär.

*

Alla åtgärder voro vidtagna till revolutionens hämmande, och nu avvaktade Borgmästare och Råd med stor ängslan, vad som komma skulle.

Låtom oss nu i nästa kapitel som hastigast se till, vad det egentligen var för en fara, mot vilken man gjort så hotande anstalter.

3.

De upproriskas signal. Nationalgardet under vapen. Militären inrycker i staden. De upproriska framtåga. Revolutionen utbrister. Revolutionen slutar med en oblodig sexa. Borgmästaren bedragen på sina beräkningar.

Que veut cette horde d'esclaves!
Quoi! ces phalanges mercenaires!
La Marseillaise.

Allons enfants de la patrie
le jour de gloire est arrivé.
La Marseillaise.

Den 17 December randades.

Många och storartade voro de händelser Bracksjös innevånare skulle uppleva på denna evigt minnesvärda dag, vilken säkert kommer att göra epok i deras annaler.

Redan klockan 5 på morgonen väcktes hela staden av klämtklockans hemska slag och brandtrummans dova ljud.

¹⁸ Ett slags värja (Svenska akademiens ordbok).

Elden hade utbrutit på torget; man såg ju att lågorna slog mot skyn. En stor folkmassa strömmade till för att se på. Sprutorna rullade skramlande över gatorna; hr borgmästaren kom ned på sin hustrappa i (förlåten mig mina damer, ty det är eldsvådans skuld) bara skjortan.

Men när man väl kommit till torget, befanns att hela eldsvådan inskränkte sig till Rustibus-sällskapetets projekterade fyrverkeri för hr borgmästaren, vilket efter avtal i hemlighet blivit påtönt mitt på torget.

Det var ett präktigt Götiskt tempel som brann där, och i dess mitt strålade namnet F. J. B. (Frans Josef Brackander). Det brann ännu en stund och sedan återföll allt i djupaste mörker.

Bracksjöborna gingo snopna hem och undrade storligen över det som skett. Men hr borgmästaren han begrep han, att detta var de upproriskas signal. Han gick därför upp och iklädde sig sin borgareuniform, med värja vid sidan.

Stadsmilisen och nationalgardet utkommenderades och posterades, den förra vid rådhuset, det senare vid borgmästarens hus. Men de manhaftiga hjältarne hade emellertid under natten i sin undersåttliga iver så grundligt druckit på upprorsmakarnes undergång, att de nu, rangerade i leder, ömkligen ragglade mot var sin vägg.

Borgmästaren varseblev först detta missöde, då han med en knölpåk i vardera handen ville sätta sig i spetsen för den lilla "Heliga Skaran." Vilken olycklig generalissimus! Hans armé var full och lutade starkt till sitt fall, och den väntade förstärkningen syntes ännu ej till. Tänk, om upprorsmassan nu skulle komma antågande! vart skulle då de försvarslöse försvararne taga vägen?

Men när nöden är som störst, är hjälpen som närmast. Innan kl. 6 hade staden ånyo ett härligt frispektakel. En liten avdelning soldater, under befäl av en fanjunkare, marcherade med stormsteg och fälld bajonett in genom norra tullporten. De hälsades välkomna av den förnöjde borgmästaren och posterade sig sedan på alla gator.

Denna inmarsch väckte naturligtvis ett oerhört uppseende. Man ställde det halvdruckna morgonkaffet ifrån sig och skyndade ut att se på "knektarna", till vilkas intåg ingen kunde begripa anledningen.

- Landshövdingen kanske väntas till staden - gissade somliga.
- Nej det är kungen - gissade andra.

Åter andra förmenade, att Ryssen fallit in i landet och ämnade bränna upp staden och därför hade militären kommit hit till försvar.

Några förståsiggpåare, som ville vara klokare än andra, skakade på huvudet och viskade grannen i örat, att han hade av säker hand, det riksdagen, med anledning av fruktan för koleran, skulle flyttas till Bracksjö, och militären var hitskickad för att bilda kordong till kolerans utestängande från - ståndens plena.

De i hemligheten invigda hade väl emellertid ej hållit munnen ren, ty snart utbredde sig det ryktet, utsmyckat med de vidunderligaste tillsatser, bland mängden, att en revolution vore på väg att brista lös i staden.

Ny förundran! Ny nyfikenhet! Ingen i staden visste det förr än nu, att där tillämnats en revolution, och var några möttes på gatan, var första frågan: "är du med i revolutionen, bror?"

Soldaterna å sin sida voro lika förvånade över att ej finna några revolutionärer. De hade väntat sig att finna befolkningen i fullt uppror, gatorna fulla av sårade och döende och hr borgmästaren självdinglande på en eller annan lyktpåle. Nu sågo de intet av allt detta – en folkhop, som ej mindre förundrad än de själva, helt beskedligt stod och gapade på deras nya kaskar efter sista modellen – det var allt.

Klockan 7 höllo de just på att rusta sig för hemtåg, då flera personer andtrutna kommo springandes till torget.

- Upprorsmakarne – ropade de – äro i antågande; de ha stora fanor, brinnande facklor, röda band i knapphålen och några ha musköter.

Allt som fötter hade skyndade sig vid denna underrättelse till tullen för att se de upproriska. Och där kom verkligen i god ordning det intet ont anande Rustibus-Sällskapet.

Tullportarne voro stängda; men som man just icke behövde vara någon Remus för att hoppa över Bracksjös trädgårdsmurar, klevo de mycket ordentligt över.

Men nu omringades de på en gång av bajonetter. Hr borgmästaren i spetsen för sin medborgarearmé ryckte också fram emot tullen.

- Vad skall detta betyda? – det var den helt naturliga fråga Rustibusarne i sin förvirring uppkastade.

Förvirringen slutades med förbittring, då fanjunkaren steg fram i spetsen för sin kår och ljudeligen uppläste – upprorslagen, åtvarnande därjemte de upproriska att skiljas åt, vid risk att eljest bli skjutna på stället.

- Vad f-n – svarade på det uppretade sällskapets vägnar hr Gökendahl – NB, den sannskyldige hr Gökendahl – är det förbjudet i svensk lag att fira en borgmästares födelsedag? Vi hade blott tänkt sjunga en sång till hans ära, skjuta ett par hedersskott, hurra för honom några omgångar och därpå bära honom på våra armar genom staden till salen på gästgivaregården, där allt redan är arrangerat till en sexa: se där hela revolutionen; och så få vi till tack för vår välmening den skymfen att bli behandlade som de värsta upprorsmakare. Så ovärdigt trodde vi ej att hr borgmästaren kunde handla. Nu må han ensam fira sin födelsedag bäst han gitter, vi skola visst aldrig supinera honom mer.

Allt var sålunda förklarat. Soldaterna och folket skrattade på kapp åt det kolossala misstaget. De förra marscherade efter en kort överläggning ur staden, och hr borgmästaren, som ej fått ett ord för sig, smög sig skamfilad hem.

Nu kom dock efterspelet. Rustibusarne beslöto i första harmen att verkliggöra den supponeerade revolutionen.

Det händer så underligt ibland, att när vederbörande länge och väl gått och vidtagit onödiga åtgärder mot revolutioner, som aldrig varit påtänkta, så sker dem den surprisen att det misstänkta spöket, ständigt citerat, slutligen inställer sig.

Man bör dock, till heder för Rustibusarnes moderantion, nämna, att revolutionen inskränkte sig till några tåg upp och ned på gatorna, en smula skrå och en inslagen fönsterruta på borgmästarens förstugudörr.

Det enda svenska liv, som spilldes i denna revolution, var en katts, som, utkommen i en olycklig stund, fann sin död för konung och fädernesland under de rabulistiska stövelklackarne.

Efter vederbörligen intagen revolutionsmotion, begåvo sig hrr Rustibusar med lugnade sinnen till gästgivaregården, där den rekvirerade sexan, hr borgmästarens sällskap förutan, med god aptit expedierades. Man roade sig där över dagens misstag och borgmästarens skuggrädsla; man åt sill av Bergens norska och ostron från Prins Carl i Göteborg; man drack hela världens skål - men icke hr borgmästarens.

Denne senare tror ännu fullt och fast, att en revolution verkligen varit nära att utbryta och att endast hejdats av hans energiska uppträdande. Men stackars borgmästare! Alla de fördelar han väntat sig av revolutionens upptäckande hava gått upp i rök.

Den förmente revolutionschefen, hr Gökendahl, Henrik, över vars fångande han så mycket skruttit, har nu, försatt på fri fot, anställt injurieprocess mot Bracksjös vällov. magistrat.

Kungen får troligtvis ej förrän nu, genom Handelstidningens följetong, veta, att det existerat en revolution i Bracksjö och att en Frans Josef Brackander varit fäderneslandets räddare. Följaktligen sitter den eftersträvade domsagan lika långt inne som före revolutionen.

Ävensom riddareslaget var en illusion. Hr borgmästaren är väl en stor *Wase*¹⁹ nu som förr, men *Wasan* - den väntar han ännu på.

*

Sans moral.²⁰

Någon tid härefter lästes i det liberala Skråköpingsbladet:

"Det skrives från Stockholm under den 17 December, eller samma dag, som de kostliga Bracksjöoroligheterna egde rum, att regeringen låtit inkalla trupper till Drottningholm, förstärkt poliskorpsen och vidtagit alla de kraftigaste åtgärder mot en - inbillad revolution."

"Vi tro att vederbörande genom denna skuggrädsla, genom dessa Donquixottiska anstalter, gör sig fullt ut lika löjlig i landet, som borgmästaren i Bracksjö; och må vederbörande bråka aldrig så, må de bygga kontrabarrikader, inkalla trupper och slösa med andra försiktighetsmått, de skrämna i alla fall endast sig själva och de rysliga revolutionärer, hrr Donquixotter här i landet rida spärr mot, äro, när allt går omkring, blott - - *väderkvarnar*".

¹⁹ *Vase*: (bygdemålsfärgat) ömkansvärd person, stackare (SAOB)

²⁰ Tryckfel för "sensmoral", eller medvetet skämt? (sans moral = utan moral)